

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญ โดยจำแนกเป็น 3 ส่วน คือ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจ ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบล สองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี 2) ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร 3) สถานภาพความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร 4) ปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร 5) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรในการวิจัย คือ ครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตร ปี 2569/60 ในพื้นที่ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านสองห้อง บ้านเดิน บ้านนาแซง บ้านชาบอน และบ้านนาไร่เดียว จำนวน 471 ครัวเรือน การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการประมาณขนาดตัวอย่างของ Taro Yamane (1973) ความคลาดเคลื่อน 0.05 โดยมีขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 217 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 46.07 ของครัวเรือนเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนทั้งหมดในตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี และสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการจับสลากตามรายชื่อเกษตรกรตามสัดส่วนในแต่ละหมู่บ้าน วิธีการสุ่ม ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย

1.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Questionnaire) ในการเก็บข้อมูล โดยมีลักษณะคำถามเป็นคำถามปลายปิด และคำถามปลายเปิด แบ่งออกเป็น 5 ตอน ก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา เพื่อพิจารณา ตรวจสอบความถูกต้อง และให้คำแนะนำแก้ไข

จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน หลังจากนั้นนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence, IOC) ซึ่งได้ค่า IOC = 0.96 และทำการทดสอบแบบสัมพัทธ์ โดยการนำแบบสัมพัทธ์ไปทำการทดสอบ (pretest) กับเกษตรกรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยจำนวน 30 ราย นำผลการสอบถามไปทดสอบหาค่าความเชื่อถือได้ (reliability consistency) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient of alpha หรือ Cronbach's alpha) โดยค่า Cronbach's alpha ในแต่ละตอนได้ค่าสัมประสิทธิ์ระหว่าง 0.827-0.891 สรุปภาพรวมของค่าสัมประสิทธิ์อัลฟามีค่าเท่ากับ 0.850 ซึ่งแสดงว่ามีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงจึงสามารถนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลได้

1.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมพัทธ์จากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 217 ครัวเรือน และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีจำนวนเกษตรกรผู้เข้าร่วมการสนทนาจำนวน 25 คน

1.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การจัดอันดับ การแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนด และการวิเคราะห์ความถดถอยเชิงพหุแบบปกติ (Multiple Regression Analysis)

1.3 ผลการวิจัย

1.3.1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร ผู้แทนครัวเรือนที่ตอบแบบสัมพัทธ์เรื่องความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์ ส่วนมากเป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 51.95 ปี ส่วนมากจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.49 คน มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.86 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก อาชีพรองส่วนมากประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยครัวเรือนละ 8.77 ไร่ มีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 60,025.35 บาท/ปี รายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 26,947 บาท/ปี หนี้สินในภาคการเกษตรเฉลี่ย 73,027.65 บาท/ปี หนี้สินนอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 23,580.65 บาท/ปี เงินทุนในการทำการเกษตรส่วนใหญ่มาจากการกู้ยืม เกษตรกรส่วนมากไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้า ชกส.

1.3.2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

1) **ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร** จากการวัดระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 10 ข้อ คิดเป็น 10 คะแนน พบว่า ร้อยละ 45.6 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 45.2 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 5.1 มีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับน้อย (น้อยกว่าร้อยละ 71)

2) แหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรมีแหล่งความรู้และระดับการได้รับข้อมูลข่าวสารทั้งที่เป็นสื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อสารมวลชน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเมื่อพิจารณาแหล่งความรู้แต่ละประเภท พบว่าได้รับจากสื่อสารมวลชนกว่าสื่ออื่นๆ รองลงมาคือ สื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อออนไลน์ และ สื่อสิ่งพิมพ์

1.3.3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

1) ระดับความมั่นคงทางอาหาร ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีระดับความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกรายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร อยู่ในระดับมาก และด้านเสถียรภาพทางอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง

2) แหล่งที่มาของอาหาร แหล่งอาหารที่ผลิตเองและนำมาบริโภคของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี เกือบทั้งหมดปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน รองลงมาคือ ปลูกพืชผัก เลี้ยงไก่/เป็ด ปลูกไม้ผล เลี้ยงปลา เลี้ยงโค/กระบือ และเลี้ยงหมู มีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ทั้งในป่าธรรมชาติ และแหล่งน้ำสาธารณะ เช่น ผักหวาน ไข่มดแดง ปู อีรอก(ดอกก้าน) ผักจาม(ผักอินูน) หน่อไม้ บุก มะกอก ผักถูด แมลง เห็ดต่างๆ ปลา กุ้ง หอย ลูกอ๊อด กบ เขียด อึ่ง เทียน้ำ ฯลฯ ประเภทอาหารจากการซื้อ เครื่องปรุงรสถือเป็นสิ่งที่เกษตรกรนิยมซื้อมาเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือเนื้อสัตว์ ไข่ ผลไม้ และผัก ส่วนข้าวจะเป็นประเภทอาหารที่เกษตรกรมีการเพื่อบริโภคซื้อน้อยที่สุดเนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือน เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมซื้ออาหารจากตลาดนัด ตลาดในชุมชน และร้านขายของชำ ส่วนอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน คือการแลกเปลี่ยน และการให้ฟรี

1.3.4 สถานภาพความมั่นคงทางอาหารจากการสนทนากลุ่ม

1) จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในประเด็นเรื่องปฏิทินอาหารของเกษตรกร สามารถจำแนกปฏิทินอาหารจากประเภทอาหารได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ปฏิทินอาหารจากการผลิต ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ในแหล่งน้ำ ในนา ริมรั้ว) และปฏิทินอาหารจากป่า

(1) ปฏิทินอาหารจากการผลิต โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการผลิตพืชผักตามฤดูกาล ส่วนอาหารประเภทพืชผักสวนครัวมีการปลูกหมุนเวียน และสามารถนำมาบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดทั้งปี ส่วนอาหารประเภทสัตว์นั้นเกษตรกรนิยมเลี้ยงปลานิล ปลาตะเพียน แบบปล่อยตามธรรมชาติในสระน้ำ และให้อาหารบ้างเป็นครั้งคราว ส่วนปลาชุก และกบ นิยมเลี้ยงในสระขนาดเล็ก วงบ่อ หรือบ่อซีเมนต์ แต่ไม่ค่อยมีการเลี้ยงแพร่หลายนักเนื่องจากต้องมีการเอาใจใส่ดูแลมาก ส่วนไก่พื้นเมืองนิยม เกษตรกรนิยมเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติและยังสามารถเก็บไข่ไว้

บริโภคได้อีกด้วย ซึ่งอาหารประเภทสัตว์นั้นเกษตรกรสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี

(2) *ปฏิทินอาหารจากธรรมชาติ (ในแหล่งน้ำ ในนา ริมรั้ว)* อาหารประเภทพืชและสัตว์ มักหาได้ตามหัวไร่ปลายนา แหล่งน้ำ ริมรั้ว พื้นที่สาธารณะ และสามารถหาได้ตลอดปี แต่ก็มีพืชและสัตว์บางประเภทที่หาได้เฉพาะช่วงหรือตามฤดูกาล และจากปฏิทินอาหารพบว่าในฤดูฝนจะสามารถหาอาหารจากธรรมชาติทั้งประเภทพืชและสัตว์ได้เกือบทุกชนิด

(3) *ปฏิทินอาหารจากป่า* อาหารจากป่าส่วนใหญ่จะสามารถหาได้เฉพาะช่วงเวลาหรือตามฤดูกาลเท่านั้น ชนิดอาหารที่สามารถหาได้ง่ายและพบได้ในปริมาณมาก ได้แก่ ผักหวาน หน่อไม้ ผักฉาบ ไข่มดแดง ส่วนอาหารที่สามารถหาได้ตลอดทั้งปีคืออาหารประเภทสัตว์ ได้แก่ กบหอนหรือกบภูเขา กุ้งหิน และปลาแก้ง แต่ก็หาได้ยากและมีปริมาณน้อย ส่วนอาหารประเภทพืชและสัตว์อื่นๆก็สามารถหาได้เฉพาะช่วงเวลาหรือตามฤดูกาล ซึ่งก็หาได้ยากและพบได้ในปริมาณน้อย

2) *สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร* ของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้านพบว่า

(1) *ด้านความพอเพียง* การไม่มีอาหารเพียงพอต่อความต้องการบริโภคของสมาชิกในครัวเรือนทั้งในเชิงปริมาณและในเชิงคุณภาพ เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร การไม่ได้เพาะปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค การปลูกพืชเชิงเดี่ยว การผลิตเพื่อขาย ไม่ได้ปลูกพืชหลากหลายประเภทเพื่อลดความเสี่ยงในด้านต่างๆ และการขาดความสามารถในการพึ่งพาตนเอง เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(2) *ด้านการใช้ประโยชน์* การบริโภคอาหารไม่เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายและการไม่ได้บริโภคอาหารที่หลากหลาย หรืออาจเรียกว่าความไม่เพียงพอทางด้านโภชนาการ และการลดคุณภาพอาหาร เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เกษตรกรขาดความรู้ในด้านโภชนาการอาหาร และการขาดความหลากหลายของชนิดอาหาร เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(3) *ด้านการเข้าถึง* การที่แหล่งอาหารตามธรรมชาติขาดความอุดมสมบูรณ์ และเริ่มมีจำนวนลดลง อาหารที่นำมาบริโภคส่วนใหญ่มาจากการซื้อขาย ประเพณีและวัฒนธรรมเริ่มถดถอยลง เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร การเก็บอาหารจากป่า ลำสัตว์ รวมถึงการเก็บพืชผักที่ยังไม่โตเต็มที่ การไม่ได้ผลิตอาหารที่บริโภคเอง และการขาดการสานต่อประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(4) ด้านเสถียรภาพทางอาหาร ภาวะโลกร้อน ความแปรปรวนของสภาพอากาศ การเกิดภัยพิบัติ การผลิตที่ไม่เพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนและในชุมชน เกษตรกรขาดการเรียนรู้และปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ เศรษฐกิจตกต่ำ ราคาอาหารเพิ่มสูงขึ้น และความไม่มั่นคงของอาหารตามฤดูกาล เป็นสถานการณ์และความเสี่ยงในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร การขาดการวางแผนการผลิต การขาดการรวมกลุ่มในการผลิต การขาดความรู้ทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป การเข้าถึงแหล่งความรู้ การมีรายได้น้อย ภาระค่าใช้จ่ายมาก การมีหนี้สิน และการส่งเสริมของหน่วยงานต่างๆทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ไม่ทั่วถึง เป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

3) ปัจจัยความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี แยกออกเป็น 2 ปัจจัย คือ

(1) ปัจจัยภายในภายในชุมชน ได้แก่ ศักยภาพของที่ดินเพื่อการผลิตพืชอาหารต่ำ การใช้ที่ดินไม่เหมาะสมต่อการผลิต ความเสื่อมโทรมของดิน แหล่งน้ำไม่เพียงพอต่อการทำการเกษตร การแย่งชิงทรัพยากรในการผลิต การพึ่งพาตนเองด้านอาหาร รายได้ของครัวเรือนจำนวนสมาชิกของครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน ระดับการศึกษา หนี้สินของครัวเรือน การขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตร คุณภาพและความปลอดภัยของอาหารสำหรับการผลิตพืชอาหารและพืชพลังงาน การผลิตพืชเชิงเดี่ยว การถือครองที่ดินภาคการเกษตร วิธีการหาอาหารธรรมชาติที่ทำให้อาหารมีจำนวนลดลงและหาได้ยากขึ้น เช่น การหาอาหารโดยวิธีเผาป่า การล่าสัตว์อนุรักษ์ การเก็บพืชผักที่ยังไม่โตเต็มที่ การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชและสัตว์ การเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์เพื่อการได้รับความช่วยเหลือในด้านของปัจจัยการผลิตอาหารและมีอำนาจการต่อรองในการผลิต เป็นปัจจัยภายในชุมชนที่เกษตรกรคิดว่าเป็นความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารได้

(2) ปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ ภาวะโลกร้อน ปัญหาภัยธรรมชาติ ดันทุนการผลิตสูง เช่น ปุ๋ย ยา เมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างแรงงานขึ้นต่ำ โรค แมลงศัตรูพืช โรคระบาดในสัตว์ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ระบบการค้าเสรีและระบบเกษตรเชิงพาณิชย์ ระบบการคมนาคมขนส่ง ตลาดภายนอกชุมชน นโยบาย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย และกฎหมายหรือมาตรการควบคุม เป็นปัจจัยภายนอกชุมชนที่เกษตรกรคิดว่าเป็นความเสี่ยงที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารได้

4) แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหเกี่ยวกับความไม่มั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกรตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี พบว่า

(1) **ด้านความปลอดภัย** เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการลดคุณภาพและปริมาณของอาหาร จำกัดขนาดมืออาหาร การนำอาหารสำรองมาบริโภค การบริโภคอาหารที่พอประทังชีวิตไปได้ เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหาของเกษตรกร ได้แก่ การปรับเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก ขยายพื้นที่เพาะปลูก ปลูกพืชผักสวนครัว พืชอาหาร เลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ตามความต้องการบริโภคในครัวเรือน มากกว่าการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือเชิงพาณิชย์ มีการวางแผนการผลิตอาหารที่หลากหลาย มีการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์หมุนเวียนสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี มีการทำบัญชีครัวเรือน วางแผนการใช้จ่ายในครัวเรือน และการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน

(2) **ด้านการใช้ประโยชน์** เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการบริโภคอาหารที่ชอบน้อยลง มีราคาถูกลง หรือบริโภคอาหารที่สามารถทดแทนอาหารหลักได้ เช่น การดื่มนมถั่วเหลืองทดแทนการดื่มนมวัว บริโภคถั่วเหลือง เต้าหู้ ทดแทนโปรตีนจากเนื้อสัตว์ เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหา ได้แก่ การเลือกบริโภคอาหารที่หลากหลาย และการจำกัดขนาดมืออาหารลงแต่ยังคงคุณค่าทางโภชนาการ แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารในความคิดของเกษตรกร คือ การนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ เพราะเทคโนโลยีทำให้ผลิตอาหารได้เพียงพอ ปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการมากขึ้น

(3) **ด้านการเข้าถึง** เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการหาอาหารจากธรรมชาติเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน หรือการบริโภคอาหารที่พอประทังชีวิตไปได้อีกก่อน เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหา ได้แก่ การหาอาหารจากแหล่งอาหารอื่นๆเพิ่มเติมในส่วนที่ครัวเรือนไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น แหล่งอาหารจากธรรมชาติ แหล่งอาหารซื้อขาย แหล่งอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน การหาของป่า เก็บพืชผัก ถั่วสัตว์ ตามฤดูกาล แนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารในด้านการเข้าถึงเกษตรกรให้ความเห็นว่า ควรมีการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช สัตว์ การรักษาแหล่งทรัพยากรอาหารให้คงอยู่กับชุมชน สร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลงในการเข้าถึงทรัพยากรของคนในชุมชน

(4) **ด้านเสถียรภาพทางอาหาร** เมื่อมีความเสี่ยงหรือเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เกษตรกรจะใช้วิธีการเก็บอาหารสำรองไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน การถนอมอาหาร การแปรรูปอาหาร เพื่อให้สามารถเก็บอาหารไว้บริโภคได้เป็นเวลานาน การหารายได้เสริม การประกอบอาชีพอื่นนอกเหนือจากการทำเกษตรกรรม เพื่อให้มีรายได้เพียงพอกับความต้องการของ

ครัวเรือน เป็นการปรับตัวต่อสถานการณ์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้ตามปกติ การแก้ไขปัญหานั้น ในลำดับแรกเกษตรกรโดยส่วนใหญ่จะใช้อาหารที่เก็บสำรองไว้สำหรับฤดูกาลถัดไปมาบริโภคในครัวเรือนก่อน จากนั้นจะแก้ไขปัญหาโดยการยืมอาหารหรือขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง การขายปศุสัตว์ และการกู้ยืมเงิน เพื่อนำมาซื้ออาหารและใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นลำดับสุดท้าย ด้านแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารนั้นเกษตรกรให้ความเห็นว่า ควรมีการรวมกลุ่มเกษตรกร หรือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร อันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆ มีอำนาจการต่อรองในการผลิต และเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลผลิต การสานต่อประเพณี/วัฒนธรรมดั้งเดิม การพัฒนาองค์ความรู้เดิมที่เคยได้รับการถ่ายทอด การถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุได้เรียนรู้สั่งสมและสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน ก็ถือว่าเป็นแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหารอีกแนวทางหนึ่ง

1.3.4 ปัญหาและแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

1) ปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในภาพรวมครัวเรือนเกษตรกรมีปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับน้อย โดยด้านที่มีปัญหามากที่สุดจากมิติความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเสถียรภาพทางอาหาร เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายประเด็น พบว่าประเด็นที่เกษตรกรคิดว่าเป็นปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน การขาดการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการแหล่งอาหาร และการขาดความรู้ด้านการแปรรูป การถนอมอาหาร

2) แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร

(1) ด้านความพอเพียง เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ที่ครัวเรือนบริโภค การผลิตอาหารที่หลากหลาย การจำหน่ายอาหารจากการผลิตในครัวเรือน และการวางแผนการใช้จ่าย ประหยัด อดออม

(2) ด้านการใช้ประโยชน์ เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ สด ใหม่ สะอาด ปลอดภัย ไร้สารเคมี การเลือกซื้อ/รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การรับประทานอาหารครบหมู่ มีคุณค่าทางโภชนาการ และการเลือกซื้ออาหารที่หลากหลาย

(3) ด้านการเข้าถึง เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การมีแหล่งอาหารตามธรรมชาติที่สามารถเข้าถึงได้ทุกเวลา การมีอาหารที่หลากหลายบริโภค การมีแหล่งอาหารซื้อขายที่หลากหลาย การรับประทานอาหารตามฤดูกาล การแบ่งปัน และการแลกเปลี่ยนอาหาร

(4) ด้านเสถียรภาพทางอาหาร เกษตรกรมีแนวทางในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร คือ การวางแผนการผลิตอาหาร การนำอาหารมาแปรรูปเพื่อการถนอมอาหาร การมีอาหารสำรองในครัวเรือน การลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ในครัวเรือน

1.3.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร

จากการวิเคราะห์อิทธิพลระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ และ ระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่า จากตัวแปรอิสระทั้ง 9 ตัวแปร มีตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร มีอิทธิพลอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร และรายได้รวม มีตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปร ที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ โดยมีอิทธิพลในเชิงบวก กล่าวคือ เมื่อระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร มีอิทธิพลเชิงลบ คือ เมื่อระดับปัญหาเพิ่มขึ้น ระดับความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มลดลง

2. อภิปรายผล

จากผลการศึกษาสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม เศรษฐกิจ ของเกษตรกร ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร ปัญหา และแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหาร และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร มีสิ่งที่ควรอภิปราย ดังนี้

2.1 สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกร

สภาพพื้นฐานส่วนบุคคลของเกษตรกร จากผลการวิจัยพบว่า จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนมากเป็นเพศหญิง ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติร่วมกับสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2555) พบว่า ครัวเรือนที่มีหัวหน้าครัวเรือนเป็นเพศหญิงจะมีความสามารถในการจัดหาอาหารให้แก่คนในเรือนได้ดีกว่า เนื่องจากมีความเอาใจใส่คนในครัวเรือนมากกว่าเพศชาย ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์มีอายุต่ำสุด 25 ปี สูงสุด 85 ปี และมีอายุเฉลี่ย 51.95 ปี ใกล้เคียงกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 151) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโคกพยอม ตำบลละงู อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศ

ชาย และมีสถานภาพเป็นสมาชิกครอบครัวมากกว่าหัวหน้าครอบครัว ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุอยู่ในช่วงวันทำงานตั้งแต่ 20-60 ปี โดยมีอายุเฉลี่ย 49 ปี เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับฐิติพร โชติดี (2552, น.111) ศึกษาเรื่องความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนของผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นตัวแทนของครัวเรือนจบการศึกษาในระดับประถมศึกษามากที่สุด นอกจากนั้นผลการวิจัยยังพบว่า มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.49 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.86 คน อาชีพหลักคือ อาชีพเกษตรกรรม อาชีพรองคืออาชีพรับจ้าง สอดคล้องกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2558, น. 151) พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่สมาชิกในมีจำนวนสมาชิก 4 คน จำนวนแรงงานในครัวเรือน 2 คน มีการประกอบอาชีพหลักคือเกษตรกรรม และอาชีพรองคืออาชีพรับจ้าง จากผลการวิจัยพบว่าเกษตรกรมีพื้นที่ทำการเกษตรโดยเฉลี่ย 8.5 ไร่ สอดคล้องกับเสาวณี จันทะพงษ์ และพรชนก เทพขาม (2561, น. 2) ในบทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจสาขนโยบายการเงิน พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายเล็กถือครองที่ดิน 1-10 ไร่ จากข้อมูลสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล ของเกษตรกร จึงสามารถอธิบายได้ว่า เกษตรกรส่วนมากมีอาชีพรอง (ร้อยละ 90.8) นอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่การเกษตรโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 8.5 ไร่ และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชเชิงพาณิชย์ ซึ่งอาจทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร จึงต้องมีอาชีพรองหรืออาชีพเสริม เพื่อให้มีรายได้เพิ่มนอกเหนือจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

สภาพเศรษฐกิจของเกษตรกร จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีรายได้ในภาคการเกษตรเฉลี่ย 60,025.35 บาท/ปี รายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 26,947 บาท/ปี สอดคล้องกับเสาวณี จันทะพงษ์ และพรชนก เทพขาม (2561, น. 2) ในบทวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจสาขนโยบายการเงิน พบว่า ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่อยู่ในภาคเศรษฐกิจชนบท จัดเป็นกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำเฉลี่ยเดือนละประมาณ 5,000 บาท แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรมีรายได้น้อยและฐานะยากจน

สภาพสังคมของเกษตรกร จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งใดๆทางสังคม และเกือบทั้งหมดเป็นสมาชิกกลุ่ม/สถาบันเกษตรกร โดยส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มลูกค้ารศ.

จากข้อมูลสภาพพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกร สามารถอธิบายผลได้ว่า เนื่องจากเกษตรกรมีรายได้ต่ำมีฐานะยากจน และมีพื้นที่การเกษตรน้อย จึงต้องมีอาชีพรองหรืออาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำอาชีพเกษตรกรรม เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และในผลการวิจัยยังพบช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย โดยพิจารณาจาก ข้อมูลพื้นที่ทำการเกษตร ต่ำสุด คือ 1 ไร่ สูงสุด คือ 40 ไร่ และรายได้ในภาคการเกษตร ต่ำสุด 4,500 บาท/ปี สูงสุด 350,000 บาท/ปี แต่

ผลการวิจัยยังคงมีความมั่นคงทางอาหารมาก ซึ่งให้เห็นว่าเกษตรกรที่มีฐานะยากจนสามารถอยู่ได้โดยไม่เกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เพราะในพื้นที่ยังมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์สามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ตลอดเวลา

2.2 ความรู้และแหล่งความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

จากการวิจัยความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร พบว่า เกษตรกรยังไม่มี ความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารในประเด็น การมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอทุกวันเท่านั้น ไม่รวมถึงช่วงที่เกิดภัยพิบัติ การกินอาหารที่ชอบน้อยลงหรือกินอาหารที่มีราคาถูกลง และการจำกัดปริมาณอาหารของผู้ใหญ่เพื่อเก็บไว้ให้เด็ก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรเข้าใจในเรื่องของความมั่นคงทางอาหารใน 3 ประเด็นนี้ผิด ซึ่งหากเกษตรกรได้เผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวแล้วนั้น หมายถึงเกษตรกรอาจจะเกิดสถานการณ์หรือความเสี่ยงที่จะเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร

แหล่งความรู้และระดับการได้รับข้อมูลข่าวสาร เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่ง สื่อสารมวลชน สื่อบุคคล สื่อกลุ่มกิจกรรม สื่อออนไลน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ ตามลำดับ จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันสื่อออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารมากกว่าสื่อสิ่งพิมพ์

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ว่า ควรใช้ช่องทางสื่อสารมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ และหอกระจายข่าว ในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ใช้สื่อบุคคล นำโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และผู้นำชุมชน ในการให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ใช้สื่อกิจกรรม โดยการ จัดประชุม หรือ ฝึกอบรม ใช้สื่อออนไลน์ คือ ยูทูบ (Youtube) และใช้สื่อสิ่งพิมพ์ คือ โปสเตอร์หรือ ป้ายประชาสัมพันธ์ ประกอบในการเผยแพร่ความรู้ และให้เกษตรกรร่วมกันวิเคราะห์ให้เห็นถึงสถานการณ์อาหาร จะทำให้เกษตรกรได้ตระหนักรู้ในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร และมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาเมื่อเกิดความไม่มั่นคงทางอาหาร เช่น การสำรองอาหาร การแปรรูป/ถนอมอาหาร การเตรียมการเมื่อเกิดภัยพิบัติ การบริโภคอาหารตามหลักโภชนาการ และการบริโภคอาหารที่หลากหลาย

2.3 สถานภาพความมั่นคงทางอาหาร

ระดับความมั่นคงทางอาหาร ด้านความพอเพียง ด้านการใช้ประโยชน์ ด้านการเข้าถึงอาหาร อยู่ในระดับมาก และด้านเสถียรภาพทางอาหาร อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งโดยภาพรวมแล้วระดับความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรยังคงอยู่ในระดับมาก แตกต่างกับพัชรวดี อรรถวิวัฒนากุล (2557, น. 50) ศึกษาความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบท จังหวัดพัทลุง พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับความมั่นคงทางอาหารน้อยเมื่อวิเคราะห์แยกเป็นรายมิติพบว่า ผู้สูงอายุมิฉะนั้นความมั่นคงทางอาหารด้านการใช้ประโยชน์จากอาหารมากที่สุด รองลงมาคือ

ด้านเสถียรภาพด้านอาหาร การเข้าถึงอาหาร และด้านความปลอดภัย ตามลำดับ จากผลการวิจัยพบว่า การที่เกษตรกรยังคงมีความมั่นคงทางอาหารอยู่ในระดับมาก ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีรายได้ต่ำ และมีพื้นที่ทำการเกษตรน้อยก็ตาม ทั้งนี้อาจเพราะความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน สามารถหาอาหารได้จากแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น แหล่งน้ำ นา ริมรั้ว หรือจากป่า สามารถเข้าถึงอาหารและใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรได้ตลอดเวลา จึงไม่เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางอาหาร

แหล่งที่มาของอาหาร แบ่งเป็น อาหารที่ผลิตเอง อาหารตามธรรมชาติ อาหารจากการซื้อขาย และอาหารที่ได้รับจากการแบ่งปัน สอดคล้องกับกิตติศัพท์ วันทา และคณะ (2553) พบว่ามีแหล่งอาหาร 4 แหล่ง ได้แก่ อาหารจากการผลิต อาหารจากทรัพยากรธรรมชาติ อาหารจากการซื้อและแหล่งอาหารจากวัฒนธรรมเฉพาะถิ่น เช่น การแบ่งปัน การเอามื้อ ความเชื่อ สอดคล้องกับธนันชัย มุ่งจิต (2555, น. 136) พบว่า ฐานการได้มาซึ่งอาหาร ประกอบด้วย 4 ฐานหลัก ได้แก่ การผลิต การหาจากทรัพยากร การซื้อ และการแลกเปลี่ยนแบ่งปัน แตกต่างกับของปิยนดา อิมดี (2547) รัชดา มหาวิวัฒน์ (2548) จอมขวัญ ชุมชาติ (2555) และทรงสิริ วิจิตรานนท์ และคณะ (2555) แบ่งประเภทของแหล่งอาหารเป็น 3 แหล่ง คือ แหล่งอาหารธรรมชาติ แหล่งอาหารผลิตเอง และแหล่งอาหารซื้อขาย จากผลการวิจัยพบว่า อาหารที่ผลิตเองโดยส่วนใหญ่แล้ว เกษตรกรเกือบทั้งหมดปลูกข้าวเพื่อเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน ที่เหลือเป็นการปลูกพืชผักสวนครัว และพืชผักตามฤดูกาล อาหารจากธรรมชาติพบได้หลากหลายชนิดและสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี ในชุมชนมีแหล่งอาหารซื้อขายหลายแหล่ง และอาหารที่ได้จากการแบ่งปัน การให้ฟรีเกิดจากการร่วมกิจกรรมของชุมชน การร่วมประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน การแลกเปลี่ยนอาหาร และความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในชุมชน

สถานการณ์ ความเสี่ยง และปัญหาในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร จากผลการวิจัยพบว่า เกิดจากปัจจัยทั้งภายในและภายนอกชุมชน แนวทางการจัดการ ป้องกัน พัฒนา และแก้ไขปัญหามีความไม่มั่นคงทางอาหาร กล่าวโดยสรุปแล้ว คือการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต การพึ่งพาตนเอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสืบทอดสานต่อประเพณีวัฒนธรรม รวมถึงเรื่องของนโยบายและแผนพัฒนาระดับประเทศในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร สอดคล้องกับจอมขวัญ ชุมชาติ (2555, น.196) พบว่า แนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารควรเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยครัวเรือนได้ให้ความสำคัญของการผลิตอาหารในการบริโภคเองทั้งการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ โดยไม่ต้องพึ่งพาแหล่งซื้อขาย เพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและอาหารที่ได้ไม่ส่งผลเสียต่อร่างกาย หากมีผลผลิตเหลือ

พอก็สามารถนำไปจำหน่ายสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนได้อีกทั้งยังส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชน

2.4 ผลการวิเคราะห์อิทธิพลของสภาพทางสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ และระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร กับระดับความมั่นคงทางอาหาร (Y) พบว่า

ในค่าตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร และรายได้รวม มีอิทธิพลอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับ วันทนีย์ ชัยฤทธิ์ (2554) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุในชุมชนชนบททางภาคใต้ ผลการศึกษาสามารถอธิบายได้ว่าการศึกษามีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารของผู้สูงอายุ แตกต่างกับพัชรวดี อรรถวิวัฒนากุล (2557, น.78) พบว่า การศึกษา มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับวันทนีย์ ชัยฤทธิ์ (2554) พบว่า ผู้สูงอายุไม่ว่า จะมีรายได้เท่าไร ยังสามารถพึ่งพาครอบครัวในเรื่องอาหารและเศรษฐกิจได้ ปัจจัยดังกล่าวจึงไม่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร แตกต่างกับ Piaseu (2005) ที่สอดคล้องกับ Han et al. (2008) พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์กับความไม่มั่นคงทางอาหาร บุคคลที่มีรายได้ต่ำจะบริโภคอาหารที่มีคุณภาพมีความหลากหลายลดลง และการมีปัญหาด้านการเงินจะมีผลต่อการซื้อและการเตรียมอาหารรับประทานในแต่ละมื้อ สอดคล้องกับพัชรวดี อรรถวิวัฒนากุล (2557, น.71) พบว่ารายได้ของครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์กับความมั่นคงทางอาหารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แตกต่างกับการศึกษาของ สุธานี มะลิพันธ์ (2552) พบว่าความสามารถในการเข้าถึงอาหารเพื่อการบริโภคในชีวิตประจำวันมีผลมาจากจำนวนสมาชิกในครอบครัว โดยครอบครัวที่มีสมาชิก 6-10 คน สามารถเข้าถึงอาหารได้มากที่สุด เนื่องจากปริมาณอาหารที่หามาได้ในแต่ละวันมีสัดส่วนสอดคล้องกับขนาดของครอบครัว หากมีจำนวนสมาชิกมากเกินไปจะมีอาหารไม่เพียงพอต่อการบริโภคของสมาชิก ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นเด็กและผู้สูงอายุมากกว่าสมาชิกวัยแรงงาน และพบว่าครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิก 16 คนขึ้นไปจะเข้าถึงอาหารได้น้อยที่สุด

มีตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 คือ ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร และระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ โดยมีผลในเชิงบวก กล่าวคือ เมื่อระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น ความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น เมื่อระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มขึ้น ความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ส่วนระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร มีผลแปรผกผัน กล่าวคือ เมื่อระดับปัญหาเพิ่มขึ้นความมั่นคงทางอาหารก็จะมีแนวโน้มลดลง สามารถอธิบายได้ว่า เมื่อเกษตรกรได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆเพิ่มขึ้น เกษตรกรก็จะมีความรู้ในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้นไปด้วย แต่เมื่อเกิดปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารขึ้นความมั่นคงทางอาหารก็จะลดลงไปด้วย

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี เพื่อนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

3.1.1 ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกร

1) ด้านความปลอดภัย เกษตรกรควรปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ที่ครัวเรือนบริโภค การแปรรูปอาหาร การถนอมอาหาร เพื่อลดรายจ่ายของครัวเรือน และมีอาหารบริโภคตลอดปี ดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2) ด้านการใช้ประโยชน์ เกษตรกรควรใส่ใจในเรื่องของคุณค่าทางโภชนาการอาหาร การบริโภคอาหารหลากหลายประเภท

3) ด้านการเข้าถึง เกษตรกรควรดูแลรักษาแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช สัตว์ และการรักษาแหล่งทรัพยากรอาหารให้คงอยู่กับชุมชน สร้างกฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อตกลงของคนในชุมชน

4) ด้านเสถียรภาพทางอาหาร ให้มีความสำคัญในการรวมกลุ่ม การเป็นสมาชิกกลุ่ม รวมถึง การสานต่อประเพณีวัฒนธรรม สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.1.2 ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) ควรมีการส่งเสริมการผลิตพืชหลากหลายเพื่อลดความเสี่ยงจากการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวหรือการเกษตรเชิงพาณิชย์

2) การส่งเสริมเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสมกับพื้นที่ การลดต้นทุนการผลิต การจัดการโรคและแมลง การเก็บเกี่ยวผลผลิต และการผลิตที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม

3) ให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร โดยใช้แหล่งความรู้ด้านสื่อสารมวลชนที่มีผลต่อการได้รับความรู้ของเกษตรกรมากที่สุด ได้แก่ โทรทัศน์ และหอกระจายข่าว นักส่งเสริมการเกษตร ผู้นำท้องที่ และผู้นำชุมชน ควรไปให้ความรู้และการส่งเสริมในด้านต่างๆ โดยการจัดประชุม และใช้สื่อออนไลน์ ร่วมกับป้ายประชาสัมพันธ์เป็นช่องทางการเผยแพร่ข้อมูล จะทำให้เกษตรกรมีการรับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารได้ดีที่สุด

4) ควรส่งเสริมการสร้างรายได้ของครัวเรือน การให้ความรู้ ฝึกอบรมการสร้างอาชีพให้สมาชิกในครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นการสร้างความมั่นคงด้านอาหารให้ครัวเรือน

5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สินของครัวเรือนเกษตรกร รวมทั้งโครงการช่วยเหลือทางการเกษตร เพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตและเพิ่มรายได้ เมื่อศักยภาพการผลิตและรายได้เพิ่มขึ้นย่อมเสริมสร้างให้มีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น

3.1.3 ข้อเสนอแนะต่อยุทธศาสตร์

1) การกำหนดข้อกฎหมายเกี่ยวกับการใช้ที่ดิน และการใช้พื้นที่ป่าไม้ อย่างจริงจัง

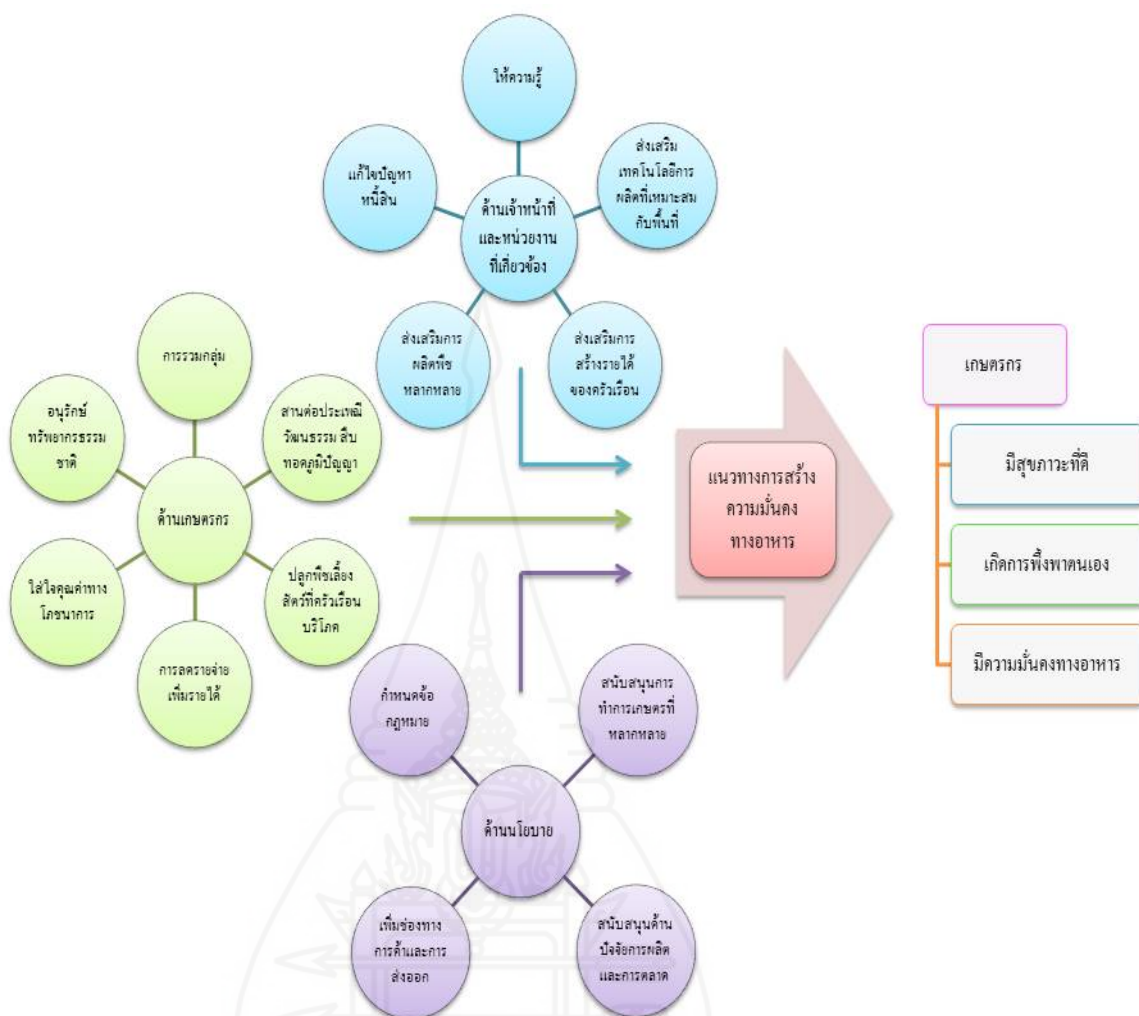
2) การสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตและการตลาด โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของแต่ละพื้นที่

3) การเพิ่มช่องทางการค้าและการส่งออกผลผลิตทางการเกษตร

4) สนับสนุนการทำเกษตรที่หลากหลาย เกษตรผสมผสาน สนับสนุนการวางแผนการผลิต เพื่อลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว สนับสนุนให้เกิดความมั่นคงทางอาหารแก่เกษตรกร เน้นการปลูกพืช ผสมผสานควบคู่กับการทำสุสาน

จากข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ สามารถสรุปข้อเสนอแนะต่อความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอปากท่า จังหวัดอุดรธานี ดังภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 สรุปข้อเสนอแนะต่อความมั่นคงทางอาหาร ของครัวเรือนเกษตรกร ตำบลสองห้อง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.2.1 ควรมีการศึกษาหาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรอาหารที่มีในชุมชน เพื่อที่จะสามารถวางแผนจัดการความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง

3.2.2 ควรมีการศึกษานโยบายที่เกี่ยวข้อง องค์ความรู้ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและสืบทอด

3.2.3 ผลการศึกษาครั้งนี้สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาเชิงทำนายปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร รายได้รวม ระดับความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ระดับการได้รับความรู้จากแหล่งต่างๆ และระดับปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร